

Kompetensutveckling i grundsärskolan, gymnasiesärskolan och komvux som särskild utbildning

Delredovisning

Publikationen finns att ladda ner som kostnadsfri PDF
från Skolverkets och från SPSM:s webbplats:

www.skolverket.se/publikationer

www.spsm.se

Dokumentdatum: 2023-02-28

Diarienummer Skolverket: 2023:305

Diarienummer SPSM: 1 STY-2022/256

Skolverket och Specialpedagogiska skolmyndigheten,
Stockholm 2023

Innehåll

1. Sammanfattning	4
1.1 Planering av arbetet	4
1.2 Erfarenheter/lärdomar så här långt	4
2. Inledning	5
2.1 Bakgrund	5
2.2 Skolformernas benämning i denna delredovisning	6
3. Planering och genomförande	6
3.1 Myndighetsgemensamt arbete	6
3.2 Skolverkets arbete	7
3.3 SPSM:s arbete	9
4. Avslutning.....	10
Referenser	11

1. Sammanfattning

1.1 Planering av arbetet

- Skolverket och Specialpedagogiska Skolmyndigheten (SPSM) har fått i uppdrag att ta fram kompetensutvecklingsinsatser som vänder sig till lärare som undervisar elever som läser enligt grundskolans eller gymnasieskolas läroplaner och inom kommunal vuxenutbildning som särskild utbildning. Skolverket och SPSM ska även ta fram kompetensutvecklingsinsatser för elevassistenter i berörda skolformer. Myndigheterna planerar att erbjuda ett gemensamt stöd, för att bidra till en ökad samsyn i personalgrupper.
- Skolverket och SPSM ska i samarbete ta fram fortbildning för lärare kring att undervisa och bedöma kunskapsutveckling hos elever med intellektuell funktionsnedsättning.
- Skolverket kommer utifrån förändringar i styrdokumenterna att uppdatera och vid behov komplettera befintliga matematikmoduler med aktuell och relevant forskning. Inom Läsluftet finns relevanta moduler riktade till grundskolan som kommer att kommuniceras tillsammans med övriga kompetensutvecklingsinsatser.
- I extern kommunikation kommer Skolverket och SPSM, utöver nytt stöd, att samla relevant material på en webbsida och uppmärksamma målgrupperna på vilket stöd som finns hos respektive myndighet.

1.2 Erfarenheter/lärdomar så här långt

- Ett analysarbete gällande målgruppernas behov har genomförts under hösten 2022. I analysarbetet har Skolverkets och SPSM:s samlade kompetens tillvaratagits och SPSM:s omfattande nätverk inom målgruppen har varit värdefulla. Referensgrupper och verksamhetsbesök har varit betydelsefulla delar av analysarbetet, som ses som en förutsättning för att myndigheternas kompetensutvecklingsinsatser ska upplevas som relevanta för personal som arbetar med elever som läser enligt grundskolans eller gymnasieskolas läroplaner och inom komvux som särskild utbildning.
- Under målgruppsdialoger har det tydliggjorts att det finns ett stort behov av ytterligare stöd. Behovet finns inom skolas samtliga skolformer och målgrupperna menar att det bör vara tydligt att stödet är riktat till de berörda skolformerna.
- Verksamhetsbesöken har visat behov av riktad information till målgrupperna om Skolverkets och SPSM:s stöd och insatser för att öka användandet av befintligt stöd, samt ge förutsättningar för rektorer och huvudmän att planera för kommande kompetensutvecklingsinsatser.

- Elevassister är en ny målgrupp för Skolverkets kompetensutvecklingsinsatser och det gör att det har varit särskilt viktigt att resonera med referensgrupperna kring den målgruppens behov och förutsättningar. Det har framkommit att kompetensutvecklingen bör innehålla kunskap om skolans uppdrag och gemensamma värdegrund. Inom särskolans skolformer finns det möjligheter att avsätta tid för kompetensutveckling för elevassistenter i relativt stor utsträckning, enligt de skolledare som deltagit på referensgruppsmöten.
- För en fördjupad kartläggning av målgruppernas behov och möjligheter har Skolverket och SPSM även genomfört forskarsamråd med lärosäten. I forskarsamråden framkom en farhåga att Skolverkets insatser kan upplevas konkurrera med den behörighetsgivande speciallärarutbildningen inom Lärarlyftet där lärosätena har svårt att fylla utbildningsplatserna. Denna risk behöver beaktas i fortsatt arbete.
- Skolverket och SPSM behöver samordna arbetet i uppdraget för att nå samstämmighet och överensstämmelse mellan de olika insatserna och stödmaterialen samt erbjuda en samlad kommunikation till målgrupperna.

2. Inledning

2.1 Bakgrund

Av regleringsbrev till Skolverket och SPSM för budgetår 2022 framgår det att myndigheterna ska ta fram kompetensutvecklingsinsatser för personal som arbetar med elever som läser enligt grundsärskolans eller gymnasiesärskolans läroplaner och inom komvux som särskild utbildning. I uppdraget ingår bland annat att ta fram insatser som stärker undervisningen. Myndigheterna ska även ta fram fortbildningsinsatser för bedömning av elevernas kunskaper i ämnen och ämnesområden samt verktyg och stödmaterial för bedömning och kunskapsuppföljning i ämnen och ämnesområden. Myndigheterna ska tillsammans delredovisa uppdraget 28 februari 2023 och slutredovisa 29 februari 2024.^{1 2}

Bakgrunden till uppdraget finns i den statliga utredningen *SOU 2021:11: Bättre möjligheter för elever att nå kunskapskraven – aktivt stöd- och elevhälsoarbete samt stärkt utbildning för elever med intellektuell funktionsnedsättning*³. I utredningen beskrivs behov av stöd och kompetensutveckling när det gäller bedömning och uppföljning av elevers kunskapsutveckling i ämnen och ämnesområden. Vidare konstateras ett behov av nationellt framtagna verktyg för

¹Utbildningsdepartementet, Regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende Statens skolverk

²Utbildningsdepartementet, Regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende Specialpedagogiska skolmyndigheten

³SOU 2021:11: *Bättre möjligheter för elever att nå kunskapskraven – aktivt stöd- och elevhälsoarbete samt stärkt utbildning för elever med intellektuell funktionsnedsättning*.

bedömning och uppföljning av elevers kunskapsutveckling. Ett av huvuduppgifterna i utredningen har varit att analysera vilka insatser som kan vidtas för att stärka undervisningen i grundsärskolan och i viss mån gymnasiesärskolan.

2.2 Skolformernas benämning i denna delredovisning

Grundsärskolan, gymnasiesärskolan och komvux som särskild utbildning kommer i och med en ändring i skollagen 2 juli 2023 att byta namn till anpassad grundskola, anpassad gymnasieskola och komvux som anpassad utbildning.⁴ I denna delredovisning används de begrepp som gäller vid redovisningstillfället.

I delredovisningen används begreppen särskolan eller berörda skolformer som samlingsbegrepp för grundsärskolan, gymnasiesärskolan och komvux som särskild utbildning.

3. Planering och genomförande

3.1 Myndighetsgemensamt arbete

Utifrån det gemensamma uppdraget har Skolverket och SPSM initierat ett nära samarbete och identifierat områden som gynnas av detta. I de fall det sker en fördelning av arbete mellan de olika myndigheterna är det viktigt att säkerställa att myndigheterna inte riktar likartat stöd till samma målgrupp, utan att insatserna kompletterar varandra.

Kompetensutveckling för lärare och elevassistenter i berörda skolformer tas fram gemensamt. Myndigheterna har genomfört gemensamma referensgruppsmöten samt avstämningar för att ta del av den kompetens och erfarenhet som respektive myndighet besitter. Även i arbetet med fortbildning för lärare med fokus på planering, genomförande samt bedömning och uppföljning och det ämnesdidaktiska stödet har Skolverket och SPSM haft ett antal möten, för att kunna göra relevanta gemensamma vägval.

Skolverket och SPSM planerar att genomföra en gemensam digital konferens som riktar sig till all personal inom berörda skolformer. Vid konferensen kommer myndigheterna att presentera aktuella styrdokumentsförändringar och stödmaterial. Forskare och yrkesverksamma bjuds in för att dela med sig av aktuell kunskap. I konferensen kommer det även att ges utrymme för kollegiala reflekterande samtal.

⁴ SFS 2010:800

För att underlätta för målgrupperna kommer Skolverket och SPSM att skapa en gemensam översikts-webbsida, där målgrupperna ska få en överblick över relevant material hos respektive myndighet.

3.2 Skolverkets arbete

Med utgångspunkt i SOU 2021:11 har Skolverket planerat följande insatser.⁵

Kompetensutveckling för lärare och elevassistenter i berörda skolformer

Skolverket och SPSM planerar en gemensam kompetensutveckling för lärare och elevassistenter i syfte att stärka hela arbetet kring eleverna och gynna elevernas utveckling och lärande. Ett sammanhållet stöd kommer, enligt referensgrupper, att skapa möjligheter för personal att tillsammans stärka sitt samarbete och skapa en gemensam kultur kring eleverna, med ett tydligt fokus på utbildningens uppdrag. Även skolledning och personal inom den samlade elevhälsan kan ta del av denna kompetensutveckling för att stärka sina kunskaper om förutsättningarna inom de berörda skolformerna.

Elevassistenter är en yrkesgrupp som inte nämns i skollagen och således finns inget författningsreglerat uppdrag kopplat till deras arbetsuppgifter. De är dock en central yrkesgrupp inom grund- och gymnasiesärskolan. Utbildnings- och kompetensutvecklingsinsatser anordnas, i den mån de genomförs, framför allt av huvudmän eller enskilda skolor.⁶ Det har tydligt uttryckts vid referensgruppsmöten att det finns stora behov av kompetensutveckling för elevassistenter. Under referensgruppsmöten har det även framkommit att denna kompetensutveckling bör inkludera innehåll om skolans utbildningsuppdrag och gemensamma värdegrund. Enligt de skolledare som deltagit i referensgrupper finns det på många håll relativt stora möjligheter att avsätta tid för elevassistenters kompetensutveckling.

Kompetensutvecklingen utformas som en modul inom *Specialpedagogik för lärande* med följande delar.

- Grundläggande om grundsärskolan, gymnasiesärskolan och komvux som särskild utbildning
- Intellektuell funktionsnedsättning i skolmiljön
- Samarbete kring eleverna
- Delaktighet och inkludering

Fokus i modulen kommer att ligga på ett generellt utbildningsperspektiv och samarbetet mellan de olika yrkesgrupperna som arbetar i särskolan, olika yrkesgruppers ansvarsområden samt hur skolans personal gemensamt kan stötta

⁵ SOU 2021:11

⁶ SOU 2021:11

eleverna i sin utveckling. Modulen utformas med valbara moment som kan anpassas efter de olika yrkesgruppernas förutsättningar och förkunskaper. Planerad publicering är hösten 2023.

Om uppdraget om *Specialpedagogik för lärande* förlängs och målgruppen utökas till att omfatta de aktuella skolformernas personal, ges möjlighet att erbjuda statsbidrag för utbildning av handledare inom kompetensutvecklingen. En sådan förlängning och breddning skulle även innebära ökade möjligheter att revidera och anpassa befintligt material inom *Specialpedagogik för lärande* till särskolans personal.

Fortbildning för lärare med fokus på planering och genomförande av undervisning samt bedömning och uppföljning

Både forskning och SOU 2022:11 lyfter behovet av insatser för att ge lärare stöd i frågor som handlar om hur de ska bedöma och i förekommande fall betygssätta prestationer för elever som läser enligt grundsärskolans eller gymnasiesärskolans läroplaner och inom komvux som särskild utbildning för att stärka kvaliteten i undervisningen.⁷ Skolverket planerar därför att ta fram fortbildning riktad mot verksamma lärare i de nämnda skolformerna. Målet är att under åren 2023–2024 erbjuda målgruppen en allmändidaktisk fortbildning i att undervisa och bedöma kunskapsutveckling hos elever med intellektuell funktionsnedsättning.

Inom arbetet med ämnesdidaktisk fortbildning har Skolverket och SPSM under hösten 2022 genomfört forskarsamråd med lärosäten som idag tillhandahåller lärarlyftets speciallärarutbildning med specialisering mot utvecklingsstörning.⁸ Enligt lärosätena är det avgörande att rektor och huvudmän skapar förutsättningar för lärare att delta i fortbildningen. Vidare uttrycktes det under samråden en risk med att dessa insatser kan upplevas konkurrera med speciallärarutbildningen, vilket inte är Skolverkets och SPSM:s syfte med insatserna.

En utvidgad målgruppsanalys visar att det finns utmaningar som Skolverket behöver beakta i utformningen av fortbildningen, exempelvis personalens olika uppdrag, grundutbildningar och kompetens, skolors kapacitet att arbeta med förändring samt initiativ från ledningen.

I det fortsatta arbetet med denna fortbildning kommer Skolverket att utforma insatser som består av uppdragsutbildning för verksamma lärare inom särskolans skolformer, allmändidaktiskt webbstöd, webbutbildning samt digitala konferenser.

⁷ SOU 2022:11

⁸ Göteborgs universitet, Högskolan Kristianstad, Karlstads universitet, Linköpings universitet, Linnéuniversitetet, Stockholms universitet.

Framåsyftande plan för formativa och diagnostiska bedömningsstöd

Skolverket har under 2022 arbetat med en behovsinventering av bedömningsstöd. I denna behovsinventering har det framkommit att gymnasiesärskolan och kommunal vuxenutbildning som särskild utbildning i första hand efterfrågar betygsstödande bedömningsstöd. Vidare framkommer att det finns behov av bedömningsstöd i engelska, samhällskunskap, naturvetenskap och teknik.⁹

I dagsläget finns bedömningsstöd i matematik samt svenska och svenska som andra språk för grundsärskolan. Ytterligare bedömningsstöd i matematik och svenska i grundsärskolan är under framtagande.

Revidering och eventuell komplettering av befintligt ämnesdidaktiskt stöd för lärare som undervisar i särskolan

Skolverket har under hösten genomlyst befintligt ämnesdidaktiskt stöd för lärare som undervisar elever som läser enligt aktuella läroplaner.

Matematikmodulerna *Didaktiska perspektiv på matematikundervisningen 1* och *Didaktiska perspektiv på matematikundervisningen 2* vänder sig till lärare i berörda skolformer. En genomlysning av dessa moduler under hösten 2022, visar att de i samband med att de uppdateras utifrån de nya styrdokumenterna, även behöver kompletteras med aktuell matematikdidaktisk forskning som är relevant för målgruppen. Under hösten 2022 har även en revidering och uppdatering av matematikmodulerna Programmering i grundsärskolan åk 1–3, åk 4–6 och åk 7–9 genomförts.

Inom ramen för Läslyftet har modulerna för grundsärskolan *Strukturerad läs- och skrivundervisning* och *Tematiska arbetssätt och digitala verktyg* reviderats under 2022. Modulen *Tilltro, läsning och demokrati* som vänder sig både till grundsärskolan och gymnasiesärskolan har också reviderats under 2022. Under hösten 2022 har även en film i serien ”Stärka läsning” med temat läsfrämjande arbete i grundsärskolan tagits fram. Till materialet finns diskussionsfrågor och förslag på vidare fördjupning.

3.3 SPSM:s arbete

Skolverket och SPSM samverkar i framtagandet av fortbildning för lärare som särskilt omfattar planering, genomförande samt bedömning och uppföljning. Myndigheterna tar även gemensamt fram kompetensutveckling för lärare och elevassistenter i berörda skolformer. Insatserna kan även vid behov omfatta personer i ledande befattning på skol- och huvudmannanivå. Innehållet beskrivs närmare ovan.

Utifrån regeringsbeslutet om ny reglering av elevhälsan kommer SPSM att ge möjlighet till riktad kompetensutveckling rörande förändringarna i relation till

⁹ SOU 2021:11

grundsärskolan, gymnasiesärskolan och komvux som särskild utbildning. SPSM har beslutat att detta sker inom ramen för detta uppdrag.¹⁰ Uppdraget anknuter också till SPSM:s samverkan med Skolverket i uppdraget om bedömningsstöd i årskurs 1-3 för grundskolan.

SPSM har gjort en kartläggning av myndighetens material och konstaterat att följande material som är relevanta för uppdraget erbjuds:

- *Intellektuell funktionsnedsättning och ämnesområden*, ett studiepaket som SPSM publicerade 22 september 2022. Studiepaketet behandlar delar som att planera och genomföra undervisning för elever med intellektuell funktionsnedsättning som är mottagna i grundskolans och gymnasiesärskolans och i komvux som särskild utbildning. Det riktar sig till lärare, rektorer och andra yrkesgrupper som arbetar i grund- och gymnasiesärskolan samt komvux som särskild utbildning.
- SPSM har också ett pågående regeringsuppdrag som ska behandla Kompetensutvecklingsinsatser inom ramen för alternativ och kompletterande kommunikation.
- Under 2022 har ett studiepaket med fokus på digitala verktyg som ett komplement till kommunikations- och kunskapsutveckling publicerats. Målgruppen för detta är personal inom grundskolan och gymnasiesärskolan som arbetar med alternativ och kompletterande kommunikation (AKK)¹¹.
- SPSM har tagit fram en rapport som lyfter roller och samverkan kring förskrivning och tillhandahållande av digitala hjälpmedel. Rapporten tydliggör utmaningar i samverkan och förskrivning samt hur dessa utmaningar kan påverka möjligheten till kommunikation och kunskapsutveckling för barn och elever med intellektuell funktionsnedsättning. Uppdraget redovisas till Utbildningsdepartementet den 28 februari 2023.

4. Avslutning

Såväl utredningen SOU 2021:11 som de målgruppsanalyser och kartläggningar som Skolverket och SPSM gjort, visar att behovet av en satsning på kompetensutveckling för personal inom grundskola, gymnasiesärskola och komvux som särskild utbildning är stort. Referensgrupperna bekräftar att det finns en efterfrågan på stöd inom flera områden, såsom bedömning av elevernas kunskaper, utveckling av undervisningen och samarbete i arbetslaget.

¹⁰ Dnr:1 STY-2022/167

¹¹ Kommunikation som ersätter eller kompletterar talat språk, vilket är ett stöd för personer som har svårt att förstå eller använda tal.

Det finns stöd hos Skolverket och SPSM i dag, men målgrupperna tar inte del av detta i den utsträckning som efterfrågan talar för. Detta skulle delvis kunna bero på att stödet inte är så tillgängligt och lätt att finna. Således blir en del av arbetet med myndigheternas gemensamma uppdrag att utveckla kommunikationen kring befintligt stöd för att tydligare visa vad som finns, var det finns och vem det riktar sig till.

Vidare uppfattas det som väldigt positivt av de olika referensgrupperna att det kommer att erbjudas kompetensutveckling för elevassistenter, som är en central grupp för att eleverna i särskolans skolformer ska lyckas med sina studier. Genom att erbjuda såväl ett fördjupat stöd för lärarprofessionens utveckling av undervisning och bedömning, som ett brett stöd för all personal som arbetar inom berörda skolformer, ser myndigheterna stora möjligheter att bidra till en ökad kvalitet i undervisning och utbildning för elever med intellektuell funktionsnedsättning. Skolverket och SPSM ser vinster med att båda myndigheternas kompetens och kanaler nyttjas inom uppdraget.

Referenser

SFS 2010:800. *Skollag*. Utbildningsdepartementet.

Specialpedagogiska skolmyndigheten (2022) *Extern samverkan med Skolverket gällande uppdrag om bedömningsstöd samt kompetensutvecklingsinsatser Diarienummer 1 STY-2022/167*

SOU 2021:11. *Bättre möjligheter för elever att nå kunskapskraven – aktivt stöd- och elevhälsoarbete samt stärkt utbildning för elever med intellektuell funktionsnedsättning* .

Utbildningsdepartementet. (2022). *Regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende Statens skolverk*.

Utbildningsdepartementet. (2022). *Regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende Specialpedagogiska skolmyndigheten*

